

ESKATOLOJİ VE DİN EKSENİNDE KIYAMETE DAİR ANLATILAR ¹

Dr. Yavuz GÖZEN*

ÖZ

Dünyanın nasıl vücuda geldiğini araştıran insanoğlu bir yandan da kendinin ve dünyanın sonunu merak etmiştir. Cevaplarını bulamadığı sorular karşısında aciz kaldığında bazen dinlere bazen de mitolojilere sığınmıştır. Mitoloji ve din çoğu zaman insanın sorularının cevabı olmuştur. Dünyanın sonuna dair cevap bekleyen sorular vardır. Bu soruların cevaplarını veren mitolojik anlatı türü eskatoloji olarak adlandırılır. Makalemizde kıyamete dair dini anlatıların ve eskatolojik anlatıların benzeşim noktaları tespit edilmeye çalışılacaktır. Böylece din ve mitoloji kavramlarının birbirine yakınlıkları veya uzaklıkları ortaya çıkmış olacaktır. Mitoloji ve din kavramları sürekli bir etkileşim içinde olmuştur. Zaman zaman din mitolojik anlatılardan alıntı yapmış, zaman zaman da mitoloji dinin içeriklerini iktibas etmiştir. Bu etkileşim günümüze kadar sürmüştür. Din ve mitoloji insan hayatının her yönünde karşımız çıkan iki kutsal örgüdür. Bu bakımdan din ve mit hemen her insan için kutsalı temsil eder. Din insanların manevi boyutudur. Mit ise insanların kültürel mirasının bir ürünüdür. Mitlerden yola çıkarak, kültürün eski zamanlardaki haliyle bugünkü durumu karşılaştırılabilir. Böylece bugünle eski arasında ilişki kurulabilir. Toplumun dünyaya ve olaylara bakış açısı ve o toplumun karakteri anlaşılabilir. Din ve mit araştırmalarının temel argümanlarından biri de budur. Din ve mitoloji araştırmalarının temelinde yatan diğer bir sebep ise her ikisinin de birçok insanın hayatına yön verebilme kabiliyetidir. En modern insan bile kendince kutsal gördüğü amillerin etkisinden çıkamaz. Din ve mit de kutsal görölen en önemli amillerdendir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, din, kıyamet, eskatoloji, mit.

NARRATIVES ABOUT THE APOCALYPSE IN THE AXIS OF ESCHATOLOGY AND RELIGION

ABSTRACT

The human being, who researched how the world came into being, also wondered about the end of himself or herself and about the end of the world. When he or she was helpless in the face of questions he or she could not find answers to, he or she sometimes took refuge in religions and sometimes in mythologies. Mythology and religion have often been the answer to human questions. There are unanswered questions concerned with the destruction of the universe. The type of mythological narrative that gives answers to these questions is called eschatology. In our article, it will be tried to determine the similarity points of religious narratives and eschatological narratives about the apocalypse. Thus, the closeness or distance between the concepts of religion and mythology will be revealed. The concepts of mythology and religion have been in constant interaction. From time to time, religion has quoted from mythological narratives, and from time to time, mythology has quoted the contents of religion. This interaction has continued until today. Religion and mythology are two sacred weaves that we encounter in every aspect of human life. In this respect, religion and myth represent the sacred for almost every human being. Religion is the spiritual dimension of people. Myth, on the other hand, is a

¹ Makale çalışması, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU danışmanlığında Yavuz GÖZEN tarafından hazırlanmakta olan "Metinlerarasılık Bağlamında Eskatoloji Mitleri ve Dini Literatürde Kıyamet Tasvirleri" başlıklı doktora tezinden hareketle türetilmiştir.

* Karabük Mesleki Eğitim Merkezi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, yavuzgozen@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1674-5878

product of people's cultural heritage. Based on the myths, the present situation of culture can be compared with the old times. Thus, a relationship can be established between the present and the past. The society's view of the world and events and the character of that society can be understood. This is one of the basic approaches of research on religion and mythology. Another reason underlying religion and mythology research is the ability of both to shape the lives of many people. Even the most modern person cannot escape the influence of the factors that considers sacred. They are the most important factors considered sacred in religion and myth.

Keywords: Mythology, religion, apocalypse, eschatology, myth.

Giriş

Makalemizin konusunu teşkil eden din ve mitoloji bazılarına göre asla benzeşmeyen hatta birbirine zıt olan kavramlardır. Özellikle tek tanrılı din mensubu olanlar mitolojilere tamamen soğuk durmaktadır. Bunun nedenlerinden önemli bir tanesi mitoloji denince akla hemen Yunan mitolojisi gelmesidir. Yunan mitolojisi denince de çok tanrılı politeist yaklaşıma sahip bir din olan eski Roma dini akla gelir. Yaratıcının tekliği düsturunu benimsemiş, tevhit akidesine mensup dinler birden fazla tanrıyı asla kabul etmez. İşte bu nedenle insanların birçoğu mitoloji denince tanrıya şirk koşmak ya da hayal gücünün ürünü masallar uydurmak şeklinde bir algı taşırlar. Mitolojinin uydurma şeyler olarak değerlendirilmesinde etkili olan sebeplerden biri de tarih bilimidir. Eskiden beri tarih bilimi ve mitolojik anlatılar sanki birbirinin karşıtıymış gibi düşünülmüştür. Bilimsel olarak ispatlanabilme özelliğinden dolayı tarih bilimi gerçek kabul edilirken, mitolojik anlatılar akla ve gerçeğe ters uydurma masallar olarak düşünülmüştür. İspatlanabilir olma özelliğinden dolayı tarih bilimi inanılır kabul edilirken, mitolojik öyküler gerçeğe ilgisiz saçma şeylerdir. Böyle bir bakış açısı sonucunda mitolojiye soğuk bakılmış ve yüzeysel bazı tanımlarla yetinilmiştir. Bir bilim dalı olarak tarih, kanıtlara, vesikalara ve yaşanmışlıklara dayandırıldığı için doğru bilgileri verdiği kabullenilir. Öte yandan mitoloji alanı, sözlü geleneğe dayandığı için ve son zamanlara değin kâğıda yazılmadığından dolayı aslı olmayan uydurulmuş masallar gözüyle bakılır. Oysa bu algılar ve buna benzer düşünceler tamamen yanlıştır. Mitolojiler hakkında derinlemesine incelemeler yapıldığında görülecektir ki mitoloji tarihi zamanların dışında kalır. Ayrıca dikkatle incelenirse dinlerle mitolojilerin de pek çok ortak yönü olduğu görülebilir.

Tanım olarak mit dendiğinde arkaik toplumların hayata bakışları, yaşamı ve doğa hadiselerini kişileştirmeleri ve yorumlamaları, sırlarını çözemedikleri vakaları ve görüntüleri anlayabilme ihtiyacı neticesinde doğmuş olan, ilkel toplumlardaki kutsal ve gerçek kabul edilen hikâye (Necatigil,1995:7) akla gelir. Arkaik diye tabir edilen ilkel toplumlar, anlayamadıkları şeyleri mitler vasıtasıyla anlamlandırmaya yönelmişlerdir. Mitler, eski topluluklarda izah edilemeyen şeyleri anlamlandırma işlevini edinmiş, bilimsel bilgi öncesindeki çağlarda bir bakıma bilimsel bilgi halini almıştır. İnsanların, dünyanın, tanrı veya tanrıların, tabiat olaylarının, canlıların ve cansızların nasıl ortaya çıktıklarını açıklayan kutsal anlatılardır. (Krappe, 1992:3-10) Mit kutsal bir öyküyü anlatır. En eski zamanlarda yaşandığına inanılan olayların öyküsünü ifade eder. (Seyidoğlu, 2002:16) İlksel insanların, evrenin ne şekilde var olduğu ve işleyiş şeklini tanımladığı, gerçek ve kutsal kabul edilen mitlerin ortaya çıkışı, roman gibi realist özelliği olan şekilde bütünsel bir yol izlememiştir. Toplumların kültürlerinde katmanlaşarak ve değişime uğrayarak devamlılıklarını sağlamışlardır. Toplumların bir

nesilden diğerine taşıyarak günümüze kadar dillendirdikleri bu anlatılar, toplumsal yapıların zaman geçtikçe değişmesiyle beraber birtakım değişimlere uğramışlardır. Zamanla bazı kısımlara ekleme olmuş veya bazı parçalar orijinal olanda çıkarılmıştır. Çoğunlukla da dini inançlardan etkilenmiş ve bu şekilde dini anlatılara karışmıştır. Dini anlatıların bazıları mitlerde bu şekilde kendine yer edinmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde ilksel insanların geçmişin gizemini aydınlatmak için ortaya attığı mitler eskilerde ve çok eski bilinmeyen zamanlarda neler yaşandığını tarif eden, gerçeği anlattığı düşünülen kutsal kabullenilen anlatılardır. Mitlerdeki anlatılar şimdinin ne şekilde oluştuğuna dair sorulara cevap ararken geçmiş zamanlara giderek olağanüstülüklerle dolu başlangıca ulaşmaya çalışır. Başlangıçta olan olaylar mutlaka kutsal ve şaşırtıcı nitelikte olağanüstü bir şekilde gerçekleşmelidir. Başlangıçların olağanüstülüğünü açıklayan öyküler, her şeye örnek gösterilebilecek derecede kutsal anlatılar olmalıdır. (Timuçin,2000:244) Bütün mitlerden farklı olan bir mitoloji türü daha vardır. Bu tür, diğer mitlerden farklı olarak gelecekte olacak olayları ve dünyanın sonunu anlatan eskatoloji mitleridir. Eskatoloji terimi Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlüğünde dünyanın sonunda olacak olaylara dair anlatılar şeklinde açıklanmıştır (Beydili, 2015: 203). Eskatoloji mitleri diğer mitler gibi değildir. Çünkü diğer mitler geçmişte kozmik bir zamanda olmuş bitmiş şeyleri anlatırken eskatoloji mitleri adı verilen bu mitler henüz gerçekleşmemiş olaylara dair kehanetler içerir. Gelecekteki bilinmeyen olay ve olgulara ışık tutması açısından biraz farklılık arz eder.

Eski zamanlardan bu yana dinler toplumların büyük kesimince kutsal kabul edilir. Dinler birçok şeye çözüm getirebilmiştir. Mitolojilerin ortaya çıkmasında önemli etkenlerden biri din olmuştur. Bütün dinlerin kendilerine özel mitolojisi vardır. (Çoruhlu,2002: 12) Dinin dışında da kutsal kabul edilen birtakım olgular vardır. Bu türden kutsal öğeler taşıyan olguların başında mitler gelmektedir. Özellikle kozmogonik ve eskatolojik olan mitler dini anlatılara yakın olan mitolojik unsurlar barındırır. Evrenin yaratılışıyla ilgili olan, kozmogoni diye adlandırılan mitler ve evrenin sonuyla ilgili olan, eskatoloji diye adlandırılan mitler dini inanç ve anlatılarla benzerlik taşıyan mit türleridir. (Bayat: 2007;122) Bu bakımdan mitolojiyle din arasında etkileşim veya benzer özellikler aranmak isteniyorsa en fazla bu ikisine bakmak uygun olacaktır. Makalemizin temel yaklaşımı kıyamet hakkındaki eskatoloji mitleri ve dini rivayetlerde aktarılan kıyamet hadiselerinin çözümlenerek karşılaştırılması şeklinde olacaktır.

Mitlerin sınıflandırmasını yapan araştırmacılar çeşitli açılardan mitleri alt kategorilere ayırmışlardır.² Mitoloji araştırmacısı Hooke, '*Ortadoğu Mitolojisi*' adlı eserinde, anlatıların özelliğine göre mitleri beş grupta değerlendirmiştir. Hooke mitlerin sınıflandırılmasında kriterinin 'işlev' olduğunu belirtmiştir. Söz konusu eserde mitler ritüel orijin, kült, prestij ve eskatoloji mitleri olarak sınıflandırılmıştır. (Hooke,1993:10-14) Elçin de dört ana başlığa ayırır. Bunlar; teogoni, kozmogoni, antropogoni ve eskatoloji başlıklardır. (Elçin,1986:314) Türk Halkbilimi alanının önemli araştırmacılarından Çobanoğlu, mitleri temelde 'Köken ve yaratılışa dair mitler' ve 'Eskatolojik mitler' olarak ayırma gitmiştir. Bu yaklaşım bizce de isabetli bir yaklaşımdır. Çünkü üstte de belirtildiği gibi eskatoloji mitleri geleceğe dair mitler olduğu için diğer mitlerden ayrı incelenmesi daha uygundur. Köken ve yaratılışa dair mitler; etiyoloji,

² Bkz. Malinowski: 1998,116-157; Ekici vd.,2014: 140.

teogoni, kozmogoni, takvim, antropogoni, totem ve kahramanlık mitleri olarak yedi gruba ayrılmıştır.³

Eskatoloji ve Din

Makalemizin konusunu teşkil eden eskatoloji alanına dair çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Roux, eskatoloji kavramını, '*Öbür dünya bilgisi*' şeklinde özetlemiştir (Roux,2011:70). Beydili, kelimenin manasını, dünyanın sonu biçiminde açıklamıştır (Beydili, 2015:203). Bu tanımlara göre eskatoloji mitleri kıyamet senaryolarını ihtiva eder. (Enveri, 2019:303) Dünyanın sonunda olacağı tahayyül edilen olaylar ve kıyamet sonrasında yaşanacağı tasavvur edilen hadiseler eskatoloji mitlerinde anlatılır. Yani kıyamet, ahiret, cennet ve cehennem gibi kavramlar eskatoloji alanında değerlendirilir. Bununla beraber eskatoloji bireysel ve kozmik eskatoloji olarak iki kategoriye ayrılır. Bireysel eskatoloji fert olarak kişinin ölümü ve sonrasına dair mitleri içerir. Kozmik eskatoloji ise bütün evrenin sonunu anlatır.

Birçok insanın anlayışına göre kıyamet dendiğinde mutlaka dini anlamlar ve inanışlar söz konusu olur. Çünkü dini inançlar her zaman bir sondan bahsetmiştir. Bunun nedeni evreni var eden tanrı ya da tanrıların sonsuz olması buna karşılık evrenin ise bir sonunun olmasıdır. Evren bir gün mutlaka yok olacak ama evrenin yaratıcısı baki kalacaktır. Bununla beraber insanların yaptığı yanlışlar yüzünden ceza almaları gerektiği düşüncesi de bu sonu hazırlayan önemli amillerden biridir. Dini anlatılar ve eskatoloji mitleri işte bu konuda benzeşim gösterirler. Çünkü her ikisi de aynı şeylerden bahsetmektedir. Farklı olan şeyler ise beklenen kıyametin nerede, nasıl ve ne zaman gerçekleşeceği.

Yeryüzünde kozmik felaketler ve eskatolojiyle ilgili mitler çok yaygındır. Bunlar, dünyanın ne şekilde yok olacağını, yeryüzündeki insanların hangi sebeplerle ortadan kalkacağını ve kıyameti anlatan ibarelerdir. (Eliade, 2001:77) Dünyanın değişik coğrafyalarında ve birbirinden farklı kültürlerde olan insanların kolektif ve içtimaî boyutta ortak mitleri vardır (Sever, 2003: 259). Birçok toplumda görülen Dionis, Osiris, Adonis, Marduk gibi mitler eskatolojiye dair ve ölümden sonra dirilme olaylarını anlatan mitlerdir. Türk inançlarında da eskatolojik inanç olarak cennet ve cehennem inancı binlerce yıldan beri vardır. Dinî inançlar içerisinde de yer alan cennet anlayışı, eskinin miti olarak kabul edilen yapının dinî sistemlerde tezahür etmesidir. Böylece din, yaşama anlam veren ve insanların büyük sıkıntılarla baş etmelerini sağlayan bir fonksiyona sahip olmuştur (Morris, 2004: 275).

Arkaik toplumların kıyamet ve yok oluş tahayyüllerinde birbirine benzeyen kavramlar görülür. Nuh tufanı gibi bir felaket günaha girmiş insanlığın sonunu getirir. Genellikle bu felaketten kurtulan birilerinden yeni insanlar türer ve insanlık alemi yeniden var olur (Eliade,1994:90). Kıyamet denince hemen akla gelen, bir dizi afetin dünyanın sonunu getirmesidir. Bazı eskatolojik anlatıların göre Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı beklenen bu felaketleri izleyecektir. Bunlar Yahudi ve Hıristiyan kıyamet anlayışında anlatılmakla beraber, İran mitolojisinde de kıyamet alametleri buna benzer nitelikte tasavvur edilmiştir. Dünyanın sonu yaklaştıkça zamansal olarak ay ve gün kavramları kısılacaktır. Kıyamet zamanı geldiğinde dağlar

³ Bkz. Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları, Anadolu Üniversitesi Yay. 2011;:6-7.

parçalanacak, yeryüzü dümdüz olacak, insanlar daha önceden ölmüş olanlara imrenecek ve bu felaketleri görmeden önce ölmek isteyeceklerdir. (Eliade,1994:123) Bu mitolojik anlatılar Kur'an'daki kıyamet konusuyla ilgili bazı ayetlerle şaşırtıcı bir benzeşim gösterir. Sözelimi, Tekvir suresinde kıyametin bazı anları tasvir edilmektedir.

“Güneş’in söndürüldüğü, yıldızların yere düştüğü, dağların yürütüldüğü, gebe develerin başıboş bırakıldığı, hayvanların toplandığı, denizlerin ateş gibi olduğu, her nefsin eşini bulduğu, diriyken toprağa gömülen kız çocuğuna, suçunun ne olduğu sorulduğu zaman, amel defterinin açıldığı, gökyüzünün paramparça olduğu, cehennem alevlendiği, cennetin getirildiği zaman...” (Tekvir: 1-13).

Benzer şekilde Karia suresinde de kıyamet anlatılarının tasviri vardır. Söz konusu surede bu felaketler şöyle anlatılır:

“Korkunç felaket! Korkunç felaket nedir? Nedir korkunç felaket bilir misin? O vakit gelince herkes, kelebekler gibi bir tarafa dağılacaklardır. O gün dağlar, dağılmış renkli yün şeklinde olur.” (Karia: 1-5).

Dünyanın değişik yerlerindeki eskatolojik anlatılardan biri de Amerikan yerlileri olan Choktawlar kabilesinin mitleridir. Choktaw kabilesi dünyanın büyük bir ateş tarafından yok edileceğine inanır. Bu beklenen kıyametten sonra ruhlar tekrar geri dönecek ve insanların kemikleri etlerle kaplanacak ve dirileceklerdir. Eskimolarda bile benzer mitler vardır. Onların mitlerine göre de insanlar ölümden sonra diriltilerek yeniden yaşama döneceklerdir (Eliade, 2001: 81). Bu tarz inançların İslam inancıyla örtüşmesi bir tesadüf değildir. Ölmüşlerin yeniden dirilmesi eskatoloji mitlerinde var olduğu gibi bütün semavi dinlerin inanç sistemlerinde vardır. Eskatoloji mitlerinin birçoğu dini metinlerle örtüşür. Örneğin, Yasin suresinde şöyle geçer:

“İnsanoğlu kendisinin nasıl yaratıldığını unutarak misal getiriyor ve diyor ki: ‘Çürüyerek yok olmuş kemiklere can verilecekmiş!’ De ki: Onları başlangıçta yaratan kimse yeniden diriltecek O’dur. Her türlü yaratmayı O bilmektedir” (Yasin: 78- 79).

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'ın hemen hemen üçte biri kıssalardan oluşur. Kıssaların bazıları mitolojilerle benzeşir. Sözelimi; ilk insanın yaratılışı, Tufan olayı, Eshab-ı Kehf olarak da bilinen Yedi Uyuyanlar benzeri bazı öyküler Kur'an kıssalarında geçmektedir. Alan Dundes ‘Folklore in the Quran’ adlı kitapta buna benzer fikirler serdetmektedir:

“Kur'an içerisinde Aarne-Thompson'ın masallardaki tiplerine benzerlerin olması ispatlanabilir. Benzer öyküler içinde ‘Harut ve Marut’ öyküsü, ‘Yedi Uyuyanlar’ ve ‘Hayvanların konuşmaları’ hakkındaki masallar mutlaka Kur'an'dan önce anlatılmıştır. Muhatabların zaten bildiği öykülere atıflar olduğu için, Kur'an üslubunun bir parçası olması kesinlikle sıkıntı teşkil etmez. Kur'an içerisinde Tevrat ve İncil kitaplarına pek çok atıf bulunmaktadır.” (Dundes, 2003: 66).

Kıyamet Hadisesi

Yeryüzündeki hemen hemen bütün dinler kıyametten bahseder. Dinlerde kıyametin kopuşuna dair anlatılar az çok örtüşen şekilde kutsal metinlerde yer alır. Bu ifadeler bazen afetler, felaketler bazen de kıyametten önceki bir savaşla ilgilidir.

Örneğin Armageddon diye bilinen büyük savaş pek çok dini anlatıda kıyamet öncesinde olacağı tahayyül edilen son savaştır. Armageddon hadisesi dini anlatılarda olduğu gibi modern dünyanın sanatında ve sinemasında bile kendine yer bulmuştur. Bugün Hollywood'un sansasyonel birçok filminde mitolojilerin veya dini anlatıların özellikle de dünyanın sonuna dair olguların konu edilmesi elbette tesadüf değildir. Dini söylemler ve kıyametle ilgili tasavvurlar tarih boyunca olduğu gibi modern dünyamızda bile toplumlara korku salmak amacıyla çoğu zaman sanata, sinemaya ve hatta politikaya bile malzeme olmuştur (Gözen,2021:137).

Kıyametten önce ona zemin hazırlayan ve kıyametin gelişini anımsatıp hızlandıran birtakım olaylar cereyan edecektir. Bunlara kıyamet alametleri denir. Kıyamet alametleri dini anlatılarda büyük ve küçük alametler şeklinde iki kategoride işlenir. Küçük alametler toplumlarca da her zaman kabullenilen, ahlakın bozulması emanete ihanet edilmesi, önemli görevlere ehil olmayanların gelmesi, fitnelerin ve fesat insanların çoğalması gibi kıyamet öncesi görülecek hadiselerle anlatılır. Dünyanın her yerinde savaş çıkması kan dökülmesi kıyameti getiren alametler olarak anlatılır. (Yaman, 2002:23) İslam dininde olduğu gibi Yahudi ve Hristiyan dinlerinin kutsal kitaplarında da bu öngörüler kendine yer bulmuştur: "Savaş yeryüzünü kaplayacak." "Savaş gürültüleri duyacaksınız, bir ulus başka ulusa saldıracak." (Luka,21:9) Büyük depremler ve çeşitli salgınlar olacak" (Luka, 21:11) mealindeki ayetler bu gerçeği gözler önüne serer.

Kıyametin büyük alametleri diye bilinen asıl alametler şöyle anlatılır: "Her yeri kaplayan bir duman çıkar, dâbbe diye isimlendirilen bir mahluk ortaya çıkar, doğu ve batıda yer çökmesi hadiseleri olur, deccal denilen kötülük timsali kendini gösterir, Ye'cüc-Me'cüc adındaki kavimler dünya üzerine fesat yayar, Hz. İsa gökten iner ve sonunda güneş batıdan doğar." (Bursevi,5:421) Bu olaylardan sonra artık kıyamet kopma hadisesi gerçekleşir. Buna benzer alametler eskatolojik anlatılar içinde de kendine yer bulmuştur. Bir mitte geçen yeryüzünü duman ve karanlık kaplar ve Tanrı kırk gün yeryüzüne ateş gönderir (Eliade, 1994:108) mealinde anlatılar pek çok mitolojide sıklıkla görülen mitlerdir.

Yaşadığımız dünyanın bir gün sonu gelecektir. İnsanlar kendi sonlarının zamanını bilemedikleri gibi dünyanın sonunun da ne zaman olacağını bilemezler. Dinler ve mitolojiler zaman vermekten ziyade bu sonun nasıl olacağına dair bilgiler barındırır. Kur'an kıyametin zamanını soranlara cevap olarak, bunun sadece Allah tarafından bilinen bir gerçek olduğunu söylemiştir. "Kıyametin zamanını sana soruyorlar. O vaktin bilgisi sadece Rabbin ilindedir. Kıyamet saatini Allah dışında kimse bilmez." (Araf: 187 ve 188). Kuran, beklenen kıyametin ansızın geleceğini, onun zamanı konusunda peygamberin bile bilgisinin olmadığını vurgulamıştır.

Kıyametin bazı alametleri dinlerde anlatılmaktadır. Güneşin ışığının solması veya sönmesi, akabinde yıldızların yere düşmesi veya ışıklarının yok olması gelecektir. Yeryüzünde yangınlar çıkacak hatta denizler bile yanacaktır. İnfitar suresinde kıyamet günü hadiseleri şöyle anlatılır:

“Gökyüzünün yarıldığı zaman, Yıldızların dağıldığı ve her yere saçıldığı zaman, denizlerin taşıdığı zaman, Kabirler alt üst geldiği zaman, insanlar dünya hayatında ne yaptıklarını ve neleri tehir ettiklerini bileceklerdir.” (İnfitar: 1-5).

Mitolojilerde de büyük bir ateşin dünyayı kaplayacağı ve kıyametin böyle kopacağı anlatılır. *“Yedi gezegen oğlak dönencesi yaz dönümünde birleştiklerinde tüm evren bir ateşle yok edilecektir.”* (Eliade, 1994:90) Kıyametin habercilerinden biri de deprem olaylarının çoğalmasındır. Kur’an’da bu hadiseler şöyle geçer:

“Kıyametin vakti gerçekleştiği an, kıyameti yalan sayan kimse kalmaz. Dünya şiddetli sarsıldığında, dağların parçalanıp dağılmış tozlar gibi olduğunda siz üç sınıf olursunuz.” (Vakıa:1-5)

Mitolojilere baktığımızda bu ibarelerin benzerlerini görebiliriz. *“Kızgın ateşler, depremlerin ardından yeryüzündeki canlı cansız ne varsa hepsini mahveder. Dünya çöllere benzer sonra da çok korkunç olan tufan gelir.”* (Rosenberg, 2003:353) İnsan tahayyülünde bu tür beklentilerin olması tesadüf değildir. Çünkü tarih boyunca insanlar birçok felaket görmüş ve duymuşlardır. Bu felaketselere dair anlatılar insanların bir bakıma genlerine işlemiş gibidir. Kıyamete dair dini ibarelerin çoğunun ve mitolojik anlatıların birbirine yakın söylemler taşıması çok ilginç bir durumdur.

Sonuç

Tarih boyunca insan nesli başta deprem gibi felaketler olmak üzere yangın, savaş, kıtlık ve salgınlar gibi birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bazı bölgelerin bir felaket sonucu yok olduğunu ya da insanların afetler gibi çeşitli sebeplerle yurtlarını terk etmek zorunda kaldıklarına dair olayları görmüş veya duymuşlardır. Bu bakımdan toptan bir yıkıma dair birtakım efsaneler üretmeleri olağan bir durumdur. Çünkü, tabiatın bağrında yaşayan insanın bilinçaltında her zaman bir korku gerçeği var olmuş ve var olmaya devam edecektir.

Makalemizde verilen örnekler göstermiştir ki din ve mitoloji tarih boyunca karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Bazen dinler mitolojinin içine girmiş hatta din gibi kabul görmüş, bazen de mitolojiler dini anlatılara karışarak zamanla dinin bir parçası haline gelmiştir. Bazı toplumların mitolojileri onların kutsalı ve dini olmuştur. Bir topluma göre saçma gelebilecek bir anlatı başka bir toplumun kutsalı ve dini olabilir. Dinler için de aynı durum söz konusudur. Dünya üzerinde yüzlerce din ve inanç örgüsü vardır. Bir dine göre akla ve mantığa ters gelebilecek bir olay diğer bir dine saygı duyulması gereken bir inanç olabilmektedir. İnsan için inanma ihtiyacı doğal olarak onu kutsal saydığı değerlere yöneltmiştir. Bu değerler dinler olabileceği gibi mitolojiyle örülmüş inanç sistemleri de olabilmektedir. Bütün inanç sistemleri kendi içlerinde tutarlıdır ve son derece kutsaldır. Bu yüzden insanlar diğer insanların inançlarına ve manevi dünyalarına saygı duymak zorundadır. Çünkü, karşısındakinin inancı ona göre aynı kutsallıkta değer taşır. Medeni toplum olmanın yolu bu düşünce üzerine kurulmuştur.

Dünya kurulduktan bu yana insanoğlunun psikolojik yönü güçlü ve zayıf özellikleriyle, aradan ne kadar uzun zaman geçerse geçsin büyük bir değişime uğramamıştır. İnsanların korkuları, kaygıları, sevinçleri, hayalleri, hayata bakış açıları değişik olsa da felsefe temelinde insan aynı tabiattaki insandır. İnsanların ilkel veya medenî olması bu durumu değiştirmez. Çünkü temel ihtiyaç olan birçok şey her insanı

kapsayıcı niteliktedir. İnanma ve manevi duygular da çoğu insan için temel bir ihtiyaç teşkil eder. Bu bakımdan İnsanların inandıkları kutsal olan değerlere karşı geliştirdikleri tutumları ve ona getirdikleri yorumları da çok az farkla aynıdır. Makalemizde işlediğimiz ana konu olan mitolojik anlatılar çerçevesindeki eskatolojinin ve buna dair dini rivayetlerin benzeşim göstermelerinin temelinde yatan sebeplerden biri de kanaatimizce budur.

KAYNAKÇA

Bayat, F. Türk Mitolojik Sistemi: C.1. Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi, 2. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2007.

Beydili, Celal, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük. Yurt Yayınları, Ankara, 2015.

Bursevî, İsmail Hakkı Rûhu'l-Beyân fi-Tefsiri'l-Kur'ân, Erkam Yay. İstanbul, 2013.

Çobanoğlu, Ö., vd. Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları; Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 2011.

Çoruhlu, Yaşar, Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayıncılık. İstanbul, 2002.

Dundes, Alan. *Fables of the Ancients? Folklore in the Qur'an*. Oxford: Rowman & Littlefield Pub. Inc., 2003.

Ekici, M., vd., Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yay. Ankara, 2014.

Elçin, E. Şükrü, Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.

Eliade, M. Mitlerin Özellikleri (Çev. Sema Rifat), Om Yayınevi, İstanbul, 2001.

Eliade, M. Ebedi Dönüş Mitosu (Çev. Ümit Altuğ), İmge Kitabevi, İstanbul, 1994.

Enveri, Ekber, Eski Türk Kültüründe Döngüsel Zaman Üzerine, Motif Halkbilim Dergisi, C.12. S.26. s. 292-304. İstanbul, 2019.

Gözen, Y., Eskatolojya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri, Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, C.1. S.1. Çankırı, 2021.

Hooke, S. Henry. Ortadoğu Mitolojisi, çev. A. Şenel, İmge Yay. 1993.

Kitab-ı Mukaddes (Tevrat ve İncil), İbrani, Kildani ve Yunani Dillerinden Son Tasnih Edilmiş Tercüme, Kitab-ı Mukaddes Şirketi. İstanbul, 1976.

Krappe, A. Folklor ve Mitoloji, (Çev. Umay Günay) Milli Folklor Dergisi, 1992.

Kur'an-ı Kerim Meali. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Malinowski, B. İlkel Toplum, çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yay. Ankara, 1998.

Morris, B. Din Üzerine Antropolojik İncelemeler. (Çev: Tayfun Atay) İmge Kitabevi, 2004.

Necatigil, B., 100 Soruda Mitolojya, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1995.

Rosenberg, Donna, Dünya Mitolojisi, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Roux, J. P. Eski Türk Mitolojisi. (Çev. M. Yaşar), Ankara: Bilge Su Yay., 2011.

Sever, Mustafa, Edebiyatta Mitolojik ve Arketipik Yaklaşım Tarzları (Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar), 2003.

Seyidoğlu, Bilge. Mitoloji Üzerine Araştırmalar. Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002.

Timuçin Afşar, Felsefe Sözlüğü, Mitos Maddesi, Bulut Yay. İstanbul, 2000.

Yaman, Bahattin, Osmanlı Resim Sanatında Kıyamet Alametleri: Tercüme-i Cifru'l – Cami ve Tasvirli Nüshaları, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.